

Samen elkaars taal en cultuur leren kennen Het project Nachbarsprache & Buurcultuur

Uitwisseling tussen Duitse en Nederlandse scholen vindt al veelvuldig plaats. Maar kunnen gezamenlijke lessen het leerproces sterker bevorderen? Kernidee van het project Nachbarsprache & Buurcultuur is dat leerlingen en docenten in de Duits-Nederlandse grensregio *samen* elkaars taal en cultuur leren ervaren en kennen. Welk ‘intercultureel’ leerproces is beoogd en wat vraagt dat van de competenties van docenten?

PAUL SARS, UTE BOONEN & SABINE JENTGES

De Duits-Nederlandse grens is fysiek nagenoeg verdwenen, maar belemmeringen worden nog steeds ervaren, zelfs in de grensregio's, waar men zich feitelijk in elkaars leefgebied bevindt. Om de nog bestaande barrières te verminderen hebben de Radboud Universiteit en de Universiteit Duisburg-Essen samen met scholen voor voortgezet onderwijs (vo) het project Nachbarsprache & Buurcultuur ontwikkeld. Door diverse vormen van regelmatige en intensieve uitwisseling van leerlingen en vdocenten moet een gemeenschappelijk proces tot stand komen gericht op het gezamenlijke leren van elkaars taal en cultuur. De betreffende doeltaal en -cultuur worden daardoor reëel ervaarbaar.

Nederlands in Duitsland en Duits in Nederland

In de aan Nederland grenzende bondslanden Nedersak-

sen en Noordrijn-Westfalen kan Nederlands als schoolvak aan circa 150 vo-scholen (*Real-, Gesamtschule* en *Gymnasium*, globaal vergelijkbaar met havo, vwo, gymnasium) worden gekozen, veelal als derde taal naast Engels en Frans. Beide bondslanden hebben curriculaire richtlijnen voor het schoolvak Nederlands ingevoerd. Ook aan meer dan 25 universiteiten in heel Duitsland kan op enigerlei wijze Nederlands worden gestudeerd. Het aantal studenten is in de afgelopen jaren toegenomen, tot meer dan 1.100 in het voorjaar 2016.

In Nederland wordt het belang van Duits leren publiekelijk onderstreept, met name omdat Duitsland verreweg onze belangrijkste handelspartner is. En hoewel deze buurtaal doorgaans voor twee jaar bestanddeel is van de verplichte vo-vakken, is Duits – net als de andere talen, met uitzondering van Engels – weinig geliefd. Volgens de actiegroep Mach Mit is op het totale aantal van rond de 900.000 leerlingen het aantal dat voor Duits kiest met een derde geslonken van 540.000 in 1995 naar 390.000

Uitwisseling Nijmeegse Scholengemeenschap Groenewoud en Lise Meitner Gymnasium Geldern, samenwerken (cultuurreflectie)

in 2015. Dat is jammer, want een vo-diploma zonder Duits beperkt leerlingen in hun studie- en beroepskeuze. Zonder Duits is een opleiding in Duitsland, waar in technische, natuurwetenschappelijke en medische vakken een hoge standaard wordt bereikt, uitgesloten. Ook de keuze voor een studie, waarbij Duitsland als grootmacht veelal centraal staat, zoals economische of politieke wetenschappen of Europese studies wordt moeilijker. Achteraf ervaart menig student een gebrekkige kennis van het Duits als gemis. Helaas zijn ook de universitaire opleidingen Duits uitgedund. Een traditionele bachelor- en masteropleiding Duitse Taal en Cultuur wordt op dit moment nog aan drie Nederlandse universiteiten aangeboden, waarbij voor alle jaargangen samen ongeveer 250 universitaire studenten staan ingeschreven.

Vo-uitwisselingsproject

De Duits-Nederlandse grensregio biedt door geografische nabijheid, historische banden en het bestaande in-

tensieve dagelijkse verkeer van personen kansen om de taal en cultuur van het buurland op een vanzelfsprekende wijze te leren kennen. Toch worden die mogelijkheden nog te weinig benut. Het blijft vaak leren op afstand of louter uit schoolboeken: de een bestudeert de ander vanuit het *eigen* perspectief.

Het project grijpt de nabijheid (van talen, culturen en mensen) aan om reële ervaringen en gemeenschappelijke leerprocessen tot stand te brengen in vo-scholen. Deze grensoverschrijdende samenwerking is tot stand gekomen vanuit de Euregio Rijn-Waal, met middelen van de provincie Gelderland, het bondsland Noordrijn-Westfalen, de Taalunie en de Europese Unie.

De Euregio Rijn-Waal (ERW), een van de vijf officiële Duits-Nederlandse grensgebieden, is een samenwerkingsverband van 55 Duitse en Nederlandse lidorganisaties. Duitsers en Nederlanders bespreken hier met elkaar sociale kwesties (wonen, werken) en infrastructurele, economische en ecologische belangen (wegen, natuur/

recreatie). De ERW omvat een gebied van 8663 km², met 4,8 miljoen inwoners, in het westen gemarkeerd door Ede, Arnhem, Nijmegen en Eindhoven, in het oosten door steden als Moers, Duisburg, Essen en Düsseldorf. Van natuurlijke grenzen is in dit gebied geen sprake, eerder van historische verbanden die terug reiken tot in de middeleeuwen. Het gebied heeft 54 mbo-instellingen en 14 universiteiten en hogescholen. Aan beide zijden van de grens treft men naast enkele verstedelijkte gebieden (Ruhrgebied) veel agrarisch gebied en natuurlandschappen aan (Veluwe, Reichswald). Deze euregio wordt met de Rijn-Waal als economisch drukst bevaren rivier van Europa ook wel een ‘corridor’ genoemd tussen de grootste buitenhaven (Rotterdam) en de grootste binnenhaven (Duisburg) van Europa.

Het is van sociaal en economisch belang dat de burgers dit Duits-Nederlandse gebied als hun dagelijks leefgebied ervaren om te wonen, werken, leren en recreëren. Daartoe is een vroegtijdige vertrouwdheid met de buurtaal en -cultuur van essentieel belang. Doel van het uitwisselingsproject is dan ook dat Duitse en Nederlandse leerlingen vroegtijdig leren om zich vrij te bewegen in dit leefgebied, zodat er voor hen een toekomst is aan beide zijden van de steeds meer imaginair wordende grens. De barrièrewerkingen van de grens kunnen, zo is onze ambitie, door een gezamenlijk leerproces worden omgevormd tot verrijkende interculturele, dat wil zeggen cultuur-reflexieve ervaringen. Een dergelijk proces kan alleen slagen wanneer naast docenten en schoolleiding ook ouders en overige betrokkenen bereid zijn actief medewerking te verlenen.

Uitwisselingen

Het project beoogt een langdurige intensieve uitwisseling van Duitse en Nederlandse leerlingen, docenten en schoolleiding, ondersteund door beide universiteiten. Deze begeleiding betreft zowel het zoeken van partnerscholen en de praktische ondersteuning bij de organisatie van uitwisselingen, alsook de ontwikkeling van materiaal, het verzorgen van nascholing en de wetenschappelijke monitoring van de feitelijke uitwisselingen. Gedurende de projectlooptijd (2017–2020) vinden vijftig uitwisselingsprojecten van schoolklassen en docententeams plaats in diverse klassen van de verschillende voochttypen.

Een Duitse en een Nederlandse schoolklas hebben binnen één schooljaar op meerdere momenten een intensieve uitwisseling, bestaande uit gemeenschappelijke lessen én persoonlijke ontmoetingen, op gevarieerde wijze. Gestreefd wordt naar vier tot zes uitwisselingsmomenten per halfjaar. De voertaal bij de uitwisselingen is de doeltaal, de taal van de gastgever (bij beginnende taalleerlingen wordt ook met receptieve meertaligheid gewerkt, waarbij ieder de moedertaal spreekt, en zo in ieder geval passief de taal van de ander leert kennen). De vorm van de uitwisseling wordt in overleg met schoolleiding, docenten en leerlingen aangepast aan de wensen van de schoolklas, waarbij schooltype, niveau en achtergrond van de leerlingen, te behandelen thema’s en preferente werkvormen worden meegewogen. Elke uitwisseling is dus uniek (variërend van lesdag, sportdag, excursie, logeerweekend) en wordt met specifiek materiaal ondersteund en ingepast in het schoolprogramma.

Uitgangspunt is telkens dat de gastgever een evenement organiseert waardoor de gasten het buurland aan den lijve ervaren en leren kennen. De gekozen thema’s maken voor de leerlingen erfahrbaar dat er overeenkomsten en (soms kleine) verschillen zijn. Dit zijn reële ervaringen die het leerproces van cultuurreflectie in gang zetten, een leerproces dat in de gemeenschappelijke les in de klas ook cognitief wordt voortgezet. Naast docenten Duits en Nederlands zijn in de uitwisseling ook andere vakleerkrachten actief, waardoor een breed palet aan thema’s wordt aangeboden. Bovendien zijn bij de uitwisseling universitaire studenten betrokken, die (uiteraard met toestemming van schoolleiding en ouders) met leerlingen werken aan voorbereidende communicatie tussen leerlingen (Facebook, WhatsApp, Instagram) en aan verslagen van de ontmoetingen op de websites van de betreffende school en van het project.

Docenten

Ook in de geschiedenisles of gymles worden taal en cultuur van het buurland ervaren. Intensieve uitwisselingen, begeleid door breder samengestelde docententeams, zorgen ervoor dat ervaringen bekliven, worden opgenomen in het collectieve geheugen van de school. Stafleden leren het systeem, de curricula en lespraktijk van de partnerschool in het buurland kennen, bijvoorbeeld de effecten van het Duitse ‘participatiecijfer’ (deelcijfer voor actieve mondelinge deelname aan de les) of de uitwerking van de Duitse academische lerarenopleiding (twee vakken, verplichte academische cursussen voor Duits als tweede taal voor alle docenten enzovoort).

Door de reële contacten en ervaringen worden interculturele en interdisciplinaire competenties ontwikkeld die ook het overige eigen onderwijs verrijken. Omdat de uitwisselingen specifiek op de achtergronden van school en leerlingen zijn gericht, zijn ervaringen (bijvoorbeeld discussies over verschillen) in de binationale docententeams ook relevant voor de verdere ontwikkeling van de eigen praktijk en voor uitwisselingen met andere scholen, respectievelijk met scholen in andere landen. Vandaar dat inmiddels ook team- en schoolleiders willen deelnemen aan de uitwisselingen. Uit de praktijk van samenwerken, de beproeving van didactische concepten en ‘compatibele’ infrastructures van het onderwijs worden inzichten verworven die van belang zijn voor de toekomst van het onderwijs. Immers, de langgekoeserde wens van diverse maatschappelijke organisaties in Nederland en Duitsland om transparantie van de systemen en examens te bevorderen, zodat een betere doorstroom en diploma-erkenning mogelijk worden, zal uiteindelijk vanuit de praktijk gestalte moeten krijgen.

Competenties

Taal is van belang om contact te leggen met andere mensen en dat contact te onderhouden. Het leren van de doeltaal is in dit project dan ook een van de elementaire doelen, maar staat niet op zich. Met het leren van de zo verwante Duitse respectievelijk Nederlandse taal komt in deze wijze van *sámen leren* als vanzelf ook de cultuur aan bod, in de meest brede maar ook meest specifieke zin van het woord. Tot de wezenlijke ervaringen behoort dat talen en culturen welbeschouwd zo veel onverwachte

De Euregio Rijn-Waal

LERNEN VOM NACHBARN / LEREN VAN DE BUREN WORDT VOORTGEZET

Het bekende jaarlijkse congres Lernen vom Nachbarn / Leren van de Buren staat dit jaar in het teken van het project. Nederlandse docenten Duits en Duitse docenten Nederlands, maar ook schoolleiders en andere geïnteresseerden wisselen op maandag 23 april 2018 in Wasserburg Rindern met elkaar van gedachten, volgen workshops en bespreken nieuw onderwijsmateriaal (aanmelden kan via <www.nachbarsprache.nl>).

SLAMPOËZIE COMPOSEREN IN SCHREIBWERKSTÄTTEN

In een van de projecten schrijven en performen Duitse en Nederlandse leerlingen meertalige teksten, waarbij in fragmenten, uitdrukkingen of citaten de buurtaal wordt gebruikt. De teksten worden gezamenlijk geschreven of samen bewerkt en uitgevoerd. Zo is samen leren ook wederzijds leren.

TALWORKSHOPS VOOR DOCENTEN

Voor *fachfremde* docenten van de deelnemende scholen (dus docenten geschiedenis, wiskunde, aardrijkskunde et cetera) worden diverse cursussen Duits en Nederlands aangeboden, waarbij naast smalltalk ook instructieve zinnen voor de les worden geleerd. Wanneer een docent de vreemde taal als voertaal wil nemen, worden desgewenst begrippen en lesmateriaal aangeleerd. Aan de eerste workshop namen twaalf Duitse docenten uit diverse vakgebieden deel.

Speeddaten tijdens de uitwisseling Nijmeegse Scholengemeenschap Groenewoud en Lise Meitner Gymnasium Geldern

en daardoor spannende verschillen of nuances vertonen, dat cultuur-reflexieve competenties vereist zijn om respectvol én effectief met elkaar om te gaan. In dat leerproces speelt de ontwikkeling van empathie een evenzo grote rol als het expliciteren van het besef dat het eigen perspectief niet per se het logisch betere alternatief dan dat van de ander is. Ervaringen, vaardigheden en inzichten worden getraind en op de proef gesteld in een intensief gezamenlijk leerproces, binnen een breed spectrum van schoolvakken. Dat vergt niet alleen veel van leerlingen maar ook van docenten, die met aparte didactische modellen nu ook de rol van coach in een (intercultureel, cultuur-reflexief) sociaal proces vervullen.

In het Duits-Nederlandse dagelijkse samenleven ontstaan telkens weer misverstanden door een vermeende grote culturele nabijheid, die er soms toe leidt dat nuances in waardepatronen niet voldoende worden waargenomen of in het handelen worden geïntegreerd. Daarom is het van belang de verschillen te leren kennen en waarderen als eigenheden van een cultuur, die

In het Duits-Nederlandse dagelijkse samenleven ontstaan telkens weer misverstanden door een vermeende grote culturele nabijheid

in onderlinge samenwerking juist verrijkend kunnen werken. Pas door de ontwikkeling van cultuur-reflexieve competenties, te beginnen bij reële ontmoeting en reflexief leren, krijgen de historische verbanden en de nauwe sociale en economische verbondenheid het perspectief van een gezamenlijke toekomst in een gemeenschappelijk leefgebied.

Wetenschappelijke begeleiding

De begeleiding bij het project bestaat uit didactische ondersteuning bij materiaalontwikkeling en de verzorging van na- en bijscholingstrajecten (taalles, training in interculturele competenties, vreemdetalendidactiek, vergelijking van onderwijsystemen). Voorts worden diverse processen wetenschappelijk gemonitord, bijvoorbeeld de manier waarop Duitse en Nederlandse partners hun onderwijs ten behoeve van de uitwisseling vervlechten of de manier waarop zij transparantie en compatibiliteit van de schoolsystemen proberen te bereiken. Samen met docenten vinden op basis daarvan reflecties en praktijkaanpassingen plaats, en worden inzichten verworven voor de toekomst. ■

Geïnteresseerde docenten/scholen kunnen zich aanmelden via <www.nachbarsprache.nl>.

Nachbarsprache & Buurcultuur is een project in het kader van Interreg VA Duitsland-Nederland. Programmaprioriteit: socioculturele en territoriale cohesie. Specifiek doel: reductie van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties. Leadpartner: Radboud Universiteit; projectleider: Paul Sars. Looptijd: 01-01-2017 tot en met 31-12-2020. Financieel ondersteund door de Europese Unie, Noordrijn-Westfalen, Gelderland en de Taalunie. Projectconcept: genoemde auteurs, met medewerking van Simone Frank en Henk Willems.

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteren de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

De roman *Kleihuid* (De Arbeiderspers, 246 blz.) van **Herien Wensink** speelt zich af in het Vlaanderen van 1918. In een geïmproviseerd revalidatieoord delen de Britse officier Rupert Atkins en soldaat Harvey Cole noodgedwongen een kamer. Harvey herstelt van zware verwondingen aan zijn gezicht, met Rupert is ogenschijnlijk niets mis maar hij weigert over zijn frontervaringen te praten. In eerste instantie wordt hun contact getekend door afkeer, maar gaandeweg ontstaat een wederzijdse fascinatie. Een geschikt boek om klassikaal te lezen, in het jaar waarin het einde van de Eerste Wereldoorlog wordt herdacht.

De roman *Tijl* (Querido, 254 blz.) van de Duitse auteur **Daniel Kehlmann** is gebaseerd op het leven van de legendarische figuur Tijl Uilenspiegel. Hij staat er alleen voor wanneer zijn vader, verdacht van duivelse magie, begin zeventiende eeuw door de kerk ter dood wordt veroordeeld. De jonge Tijl moet vluchten en trekt door een door godsdienstoorlogen geteisterd Europa, waar iedereen van huis en haard is verdreven. Zo ook Frederik van Bohe-

men, die als balling zijn toevlucht zoekt in Den Haag. Tijl wordt vervolgens zijn hofnar, in dit indrukwekkende epos over de Dertigjarige Oorlog.

Hoofdpersoon in de roman *Spoetnik* (Nijgh & Van Ditmar, 196 blz.) van **Martijn Neggers** is de 32-jarige Joris van de Werff, een docent mens en maatschappij die voor werk vanuit Amsterdam naar de Spoetnikstraat in het Brabantse Helmond-Noord verhuist. Daar stuit hij op weerzin en argwaan, want als Helmonders ergens een nóg grotere hekel aan hebben dan aan Eindhovenaren, dan is het wel aan Amsterdammers. Als Joris ook nog eens in zijn eentje de straatprijs van de Postcode Loterij wint, gaat het in deze tragikomische roman van kwaad tot erger.

Voor *De 100 beste gedichten van 2018* (De Arbeiderspers, 146 blz.) werden de beste inzendingen voor de VSB Poëzieprijs geselecteerd, door juryvoorzitter Maaike Meijer en letterkundige Anikó Daróczy. De VSB Poëzieprijs bekroont de beste dichtbundel van het afgelopen jaar. Naast poëzie van de genomineerden – Joost Baars, Charlotte Van den Broeck, Marije Langelaar, Tonnus Oosterhoff en Mieke van Zonneveld – zijn in deze bundel ook gedichten opgenomen van onder anderen Armando, Joke van Leeuwen en Cees Nooteboom. Een ideale en afwisselende manier om zowel leerling als do-

cent wat de dichtkunst betreft helemaal up-to-date te krijgen.

De roman *Onder het ijs* (Prometheus, 256 blz.) van **Ellen de Bruin** speelt zich af in het jaar 2004, wanneer een groep klimaatwetenschappers onderzoek doet op een schip in het Noordpoolgebied. Een van hen is Bas Fretz, een 21-jarige vrouw die aan de expeditie deelneemt in plaats van haar onverwacht overleden hoogleraar. De junior onderzoeker voelt zich eenzaam en alleen tussen alle wildvreemde wetenschappers, die ieder voor zich zo hun eigen obsessies hebben. En dan dreigt ook nog eens de expeditie te mislukken.

In maart is het precies tien jaar geleden dat **Hugo Claus** overleed. In het kader daarvan eert zijn uitgeverij De Bezige Bij hem met het herdrukken van vier van zijn belangrijkste romans: *De Metsiers* (1950), *De verwondering* (1962), *Het verdriet van België* (1983) en *De geruchten* (1996). Daarnaast verschijnen twee nieuwe bloemlezingen, met zowel proza als poëzie. In het oog springt vooral de bundel *Het verdriet staat niet alleen*, waarin 'biograaf-at-work' Mark Schaevers een verkenning heeft gemaakt van Claus' leven via zijn eigen verhalen, waaronder een aantal tot nog toe ongebundelde. Een ideale manier om met het werk van deze bijzondere Vlaamse auteur kennis te maken. ■

Jacob Moerman

